

Slovenská literatúra porevolučných a matičných rokov (1850 - 1875)

- prechodné obdobie od romantizmu k realizmu
- po porážke revolúcie (1848 – 1849) Viedeň nastolila absolutistický režim (Alexander Bach) Tzv. **Bachov absolutizmus (1852)**
- rozvoju národného a spoločenského života bránili:
 1. Prísny tlačový zákon
 2. Cenzúra
 3. Silná maďarizácia
- roku 1849 viedenské Slovenské noviny (J. Kollár) – staroslovenčina (chce ju presadiť, upravená čeština) ako úradný jazyk Slovákov
- Krátka mluvnica slovenská – autor **Martin Hattala** (1852)
 - slovník a gramatika
 - etymologický pôvod
 - zavedenie „y“
- dohoda medzi katolíkmi (Hattala) a štúrovcami (Hodža, Hurban) o reforme spisovného jazyka
- úprava stredoslovenského nárečia podľa etymologických (historických) zásad
- vychádzajú almanachy: Nitra, Lipa, Concordia
Cirkevné časopisy: Katolícke noviny
- **1859 padá Bachov absolutizmus**
- **1860 prijatie Októbrového diplomu** – uvoľnenie režimu (upravená ústava spreď roku 1852)
- 1861 vzniká politický časopis Pešťbudínske vedomosti (J. Francisci – Rimavský)
 - organizačná funkcia
 - snaha o zrovnoprávnenie národov
 - politické noviny
 - vďaka týmto novinám sa národ dozvedá o Memorande
- 6.-7. jún 1861 celonárodné memorandové zhromaždenie – Turčiansky sv. Martin
- Prijaté Memorandum národa slovenského – žiadosti slovenského národa o uznanie slovenského jazyka, národa a autonómie (územie – čisto slovenská oblasť), z ktorých však bola splnená len veľmi malá časť
- **Výsledky Memoranda:**
 - založené 3 slovenské gymnáziá v Revúcej, Martine a Kláštore pod Znievom (aj v BB)
 - založená **Matica Slovenská (1863)** – celonárodná organizácia
 - Predseda: Štefan Moyzes (katolícky biskup)
 - Podpredseda: Karol Kuzmány (evanjelický superintendent)
 - vydávala letopisy, zborníky, kalendáre...
 - zaslúžila sa o rozšírenie spisovného jazyka a literatúry v ľudových vrstvách
 - celonárodná kultúrna inštitúcia
 - vydavateľská činnosť
 - šírila vzdelanie – osvetová činnosť
- časopisy: Orol, Černokňažník (satira)

60. roky = Matičné roky

NOVÁ ŠKOLA

- politická strana
- vznik v Pešti
- vydáva **Slovenské noviny**
- snaží sa o spojenie Maďarov so Slovákami
- získali si na svoju stranu Palárika, Baňšela, Orságha

- neskôr naši básnici ustupujú =>

1867 – Rakúsko Uhorské vyrovnanie – znova maďarizovanie a dvojité utláčanie (Viedeň, Pešť)
 1875 – zatvorenie *Matice slovenskej* a *všetkých slovenských gymnázií*

LITERATÚRA

- prechod z romantizmu k realizmu => reálny pohľad na svet
- prechod z romantizmu na báze vzťahov; intrigánstvo
- k realizmu prispeli žánre s nábojom satiry
- zánik nadnesenosti, patetickosti a snovosti
- príklon k hovorovej reči
- poéziu strieda próza
- hlavne kratšie prozaické žánre – črty, besednice, humoreska, historické poviedky, dokumentárna próza
- sylabickú prozódii strieda sylabotonická -> stopovo organizovaný verš = S. H. Vajanský
- začína sa rozvíjať dráma
- hlavnou postavou diel sa začína stávať obyčajný človek (dedinčan, malomešťan)

Literárny vývoj po revolúcii:

1. roky absolutizmu (1849 – 1859) – literárny vývoj stagnoval
2. uvoľnenie politického života (1860 – 1867) – zvýšená aktivita romantikov
3. formovanie mladej literárnej generácie (1868 – 1875) – zánik romantizmu

EUDOVÍT KUBÁNI (1830 - 1869)

- básnik, prozaik, kritik prekladateľ, žurnalista
- narodený v Záhoranoch v rodine učiteľa
- študoval v Levoči – tu sa zapojil do činnosti Jednoty mládeže slovenskej
- pracoval ako úradník, žil vo veľkej biede
- prispieval do časopisov; redigoval rukou písaný časopis *Hronka*

Tvorba:

- ťažké sociálne postavenie – jeho tvorba je poznačená sociálnym cítením
- orientácia na Novú školu

Poézia:

- trpké životné skúsenosti (nebol romantik)
- *Slzy osudu, Sahara* – zbierka básní; národný život ako karavána v piesočnej búrke
- snažil sa nadviazať na Sládkoviča
- píše aj historické eposy – poľské dejiny = *Radziwillovna, kráľovná poľská* -> rozpor medzi spoločenskými a osobnými záujmami (sobášna politika); poľský kráľovič chce spojiť Poľsko s Litvou ženbou Litovčankou Barbarou Radziwillovnou; láska sa končí tragicky lebo jeho matka Barboru otrávi

Próza:

- príbehy zo súčasného života
- *Mendík, Emigranti, Hlad a láska*
- majú obyčajne podtitul (obraz, dobrodružstvo, epizóda)
- konflikt ideálu a skutočnosti; rozpor medzi slobodnou vôľou a neúprosnou realitou

VALGATHA

- nedokončený historický román
- OBSAH: témou románu je boj Jiskrovcou proti Huňadiho uhorským vojskám koncom 15. storočia. Ideou je zbytočnosť boja, keď obom stranám hrozí nebezpečenstvo od Habsburgovcov a Turkov. Ústrednou postavou je

márnomyseľný a ziskuchtivý rytier Valgatha, veliteľ Jiskrovej pevnosti Driečany. V centre konfliktov sú: Valgathova dcéra Milica a Huňadiho syn Ladislav. Milica je romantická hrdinka, ktorá si u vedomuje svoje poslanie z citovej stránky (Ladislava naozaj miluje). Ich romantická láska stroskotáva na rytierskej cti a na zámeroch nepriateľa. Romantické rozuzlenie príbehu – Milica našla svojho pravého otca – Jiskru. Motív lásky a hľadanej dcéry; intrigy

MENDÍK

- námet čerpal zo skutočnosti
- postavy pochádzajú zo strednej spoločenskej vrstvy, sú reálne, nemajú nijaké ideály, nežijú vo svete sna, žijú v realite
- Martin Klipták - mendík
Philipp Šípik - učiteľ
Margeretha Šípik - jeho žena
Bohuslav Trnovský - kaplán
Sidónia Cleopatra Šípik - učiteľova dcéra
Mutius Horatius Šípik - učiteľov syn
Gašpar Kura - druhý mendík
- Mendík je poviedka z učiteľského prostredia. V poviedke sa prepletajú dve dejové línie: osud siroty a prekážky lásky rektorovej dcéry a kaplána, ktorú rektor chce vydať za starého nevzdelaného mäsiara. Dej poviedky sa začína, keď Martina Kliptáka, chudobnú sirotu, dáva jeho teta, ktorá ho nemôže uživiť za mendíka, teda ako chudobného žiaka, ktorý má vypomáhať v rodine, učiteľovi Philippovi Šípikovi. Martina si od začiatku obľúbi Sidónia, naopak Mutius, Margeretha ani Kura ho v láske príliš nemajú, o čom svedčí aj fakt, že keď Martin zbiera hrušky na strome a nemôže dočiahnuť tú, ktorú chce Mutius, ten sa mu začne vyhrážať: "Nemôžeš? Počkaj! To si poviem maminke, že mi nechceš nič kvôli spraviť a že ma neposlúchaš, ako ti rozkázali." A hodí doňho kameň. Martin stratí rovnováhu a spadne zo stromu, no v poslednej chvíli ho zachytí kaplán Trnovský. Trnovský a Sidónia, ktorí sa ľúbia, si začnú vyznávať lásku, no prerušia ich rodičia, ktorí už majú so Sidóniou vlastné plány. Chcú ju totiž dať starému bohatému nevzdelanému mäsiarovi. Sidónia s tým síce nesúhlasí, no jej rodičom, najmä matke, je to úplne jedno. Trnovský je z toho nešťastný a dá Martinovi správu pre Sidóniu. Tú však Martinovi v noci zoberie Kura, ktorý ju dá rektorke. Učiteľ napíše Trnovskému list, aby nechal Sidóniu na pokoji, lebo ona je už zadaná Volovcovi. I keď on tým nadšený nie je, no rozhodol sa súhlasiť so svojou ženou. Asi o týždeň sa rektor, jeho žena a Mutius vyberú k Volovcovi dohovoriť termín svadby. Medzitým sa Trnovský a Sidónia stretnú, vyznajú si lásku a vymýšľajú ako by mohli prekaziť svadbu. U Volovca sa dohodnú, že svadba bude za 3 týždne, i keď by si to rektor prial, no nedokáže sa vzoprieť žene. V tejto jeho zlej nálade dobehne Kura, ktorý klame, že Martin ešte nepoznával a nezatvoril prasce a, že to zaňho musel urobiť on. Rektor sa rozhnevá a spustí na Martina: "Sta, stoj ani mak sa nevyhováraš, kým ťa zajtra nepotrescem, budeš dnes absens od večere, a místo na peci budeš v chlieve spať." Kura zavrie Martia do chlieva. Ten sa však o polnoci zobudí, započuje zlodeja v maštali, zoskočil dole rovno pred Trnovského, ktorý sa tam prechádza a sníva o Sidónii. Spolu zavolajú richtára i rektora. Tí chytia zlodeja, ktorým nie je nikto iný ako Volovec. Toho zavrú do basy. Trnovský si zoberie Sidóniu za ženu a Martina dá do inej školy a prisľúbi mu, že ho potom dá za mäsiara. Všetko sa teda šťastne skončí.
- Kubáni vo svojich dielach dokázal zobrazit' detaily nových javov
- sociálnou problematikou v krátkych prózach rozvíjal realizmus

GUSTÁV KAZIMÍR ZECHENTER - LASKOMERSKÝ (1824 – 1908)

- rodák z Banskej Bystrice – rodina banského úradníka
- neštudoval v kruhu štúrovskej mládeže – nepodľahol romantizmus
- študoval vo Vacove, Pešti a vo Viedni
- bol lekár, zaujímal sa o prírodné vedy => reálne zmýšľajúci človek
- realista a prozaik
- jeho tvorba vznikla z priamych osobných zážitkov
- cestovanie a revolúcia (1848) ho priviedla k písaniu
- po Hurbanovi a Kollárovi písal cestopisnú prózu

CESTOPISY: *Zo Slovenska do Carihradu, Zo Slovenska do Ríma, Zo Slovenska do Itálie*

- vlastné príhody a dojmy, opisuje umelecké pamiatky a podáva prehľad dejín jednotlivých miest
- zmysel pre humor, filozofovanie a narážky na domáce spoločenské pomery
- podáva detailné opisy – prvky vecnej literatúry

DOJMY Z VÝLETŮV: Výlet do Tatier, Prechod cez Čertovicu, Z Turčianskych Teplíc do Trenčianska

- žartovné príhody a opisy prírody
- humoristický časopis *Černokňazník* -> v ňom a neskôr aj v národných novinách píše satirické Listy Štefana a Ďura Pinku – ironizoval zahraničnú i vnútornú politiku Rakúsko – Uhorska
 - paródia na memorandové zhromaždenie a Mor ho!
- v humoreskách sa nachádza situačná a slovná komika => *Zobierané žarty a rozmary*
- autobiografický charakter – Radviansky jarmok, Študentský majáles, Cestovanie na vakácie ->
 - ➔ dej je druhoradý – humoresky
 - ➔ mozaika spomienok na mladosť a na realitu, ktorú prežíval
 - ➔ chcel aj poučiť, nielen pobaviť
- jazyk humoresiek je ľudový, stručný a plastický
- záľuba v poľovníctve – zvečnil poľovačku na medvede i literárne v reportážnej črte – *Poľovačka na Medveďov*

LIPOVNIANSKA MAŠA (ROZPRÁVKA ZO ŽIVOTA LUDU SLOVENSKEHO)

1. romantická línia - intrigy
 2. realistická línia
- prvky sentimentálneho romantizmu a opisný realizmus
 - charakter postromantickej prózy
 - príhody o romantickej láske medzi Aničkou Dymákovou, vnučkou majiteľa huty a ideálnym slovenským mládencom Jankom Dubcom
 - o Aničku má záujem aj uhlomerač Ravasy - intrigán, Maďar a vrah
 - ľudový hovorový jazyk, nárečové slová, množstvo prirovnaní, nemecké názvy, kvôli situačnej komike aj maďarské názvy
- písal aj krátke žánre – črty a povedky
 - nikde sa nezaprie, že je lekár a botanik – podrobné popisy -> irónia a satira, aby odľahčil situáciu
 - čo spisovateľ lekár, to humorista -> „luftujú“ sa
- je majstrom krátkej poviedky – humoresky, poviedky, grotesky, besednice, črty
 - pomáha si írečnými nárečovými slovami
 - využíva nemecké a maďarské slová => situačná komika
 - je veľký satirik

50 ROKOV SLOVENSKEHO ŽIVOTA

- vlastný názor na život
- vlastné dojmy
- vlastný životopis
- opisuje život na Slovensku v rokoch 1830 – 1880
- forma denníka

JONÁŠ ZÁBORSKÝ (1812 - 1876)

- dramatik, básnik, prozaik, historik publicista
- evanjelický kňaz - > po štúdiu sa presťahoval na faru ktorá mu vyhorela aj s kostolom a následne konvertoval na katolícku vieru aby mohol ísť do Košíc no aj tak ho tam nevzali

1850 – odchod do Viedne (na sklonku života sa vracia)

- stretol Kollára -> bol proti Štúrovcom

- podporuje jeho noviny
- kritizuje Štúra, že nevidí perspektívu -> bol proti zemanstvu
- píše o morálnom úpadku zemanstva
- písal v časomiere (v lit. to bol krok späť) – eposy
 - EPOSY** – inšpirácia z Biblie -> *Vstúpenie Krista do Raja* (próza)
 - najvýznamnejšie a najrozsiahlejšie veršované dielo
 - hrdinská báseň; náboženský epos
 - publikovaná je len časť *Vstúpenie Krista do pekiel*
 - pokus o univerzálny pohľad na dejiny a súčasnosť
 - striedajú sa motívy biblickej a ľudovej mytológie s históriou a víziami pokroku
 - napísaná v časomiere
- písal poéziu, prózu, drámu no inšpiroval sa aj v oblasti žánrov v antike -> *ódy, epigramy, bájky*
- 1. báseň – *Bájky* -> na kontraste života ľudí a zvierat sa vyrovnáva s otázkami slobody, sociálnej nerovnosti a útlaku
- venoval sa krátkej poviedkovej tvorbe
- *Panslavický farár*
 - ❖ autobiografický charakter
 - ❖ satira
 - ❖ kritizuje všetkých, ktorí boli proti nemu a nerešpektovali ho
 - ❖ dostáva sa do sporu s cirkevnými hodnosťami

Chruňo a Mandragora – poviedka; ironicky a satiricky sa vysmieva všetkým romantikom

Faustiáda => Faust + Kocúrkovo

- satira na 50. – 60. roky – bachov absolutizmus
- Bacha nazve „obor Puchor“
- Faust ho zničí a oslepí -> nakoniec Bach skamenie
- „smiech cez slzy“ nad pomermi v Uhorsku

Najdúch

- dráma => veselohra
- 2 línie: - **prvá** sa točí okolo zemana Gejzu Koboy ktorý má nemanželské dieťa; dievča nachádza oporu u kňaza a súcitého ľudu; nakoniec mu to dieťa ostane
- **druhá**, realistická línia – voľby; zeman chce získať hlasy (podpláca); chce získať ruku Ľudmili – bohatej statkárky ale ona ho odmieta a Koboy nakoniec voľby nevyhrá

Spor o Žehry – písaná v staroslovenčine; žehry predstavujú žiaľ; štúrovci ju odsúdili
- básnická zbierka písaná v časomiere

- vychádzal s klasicizmom a z racionalistickej filozofie
- skôr realistický autor
- staroslovenčinu používal až do 60. rokov

TVORBA: lyrika, epika, dráma

ŽÁNRE: bájky, epos, irónia, satira, paródia, humor

- expresívnosť, hyperbola – zveličenie problému
- venuje sa problému zemanstva; zeman -> nikdy ako kladná postava
- romantický prvok sa najviac objavoval v historických eposoch
- intrigánske scény, falošné riešenie, sobášna politika

Obecná sýpka – utopické zmýšľanie -> utópia

1863 – Óda na Slovákov

- > pred uzavretím spisovnej slovenčiny
- > za túto báseň Štúr vybozkával Záborského

DVA DNI V CHUJAVE

- 2 kompozičné časti : *Deň Škaredý*
Deň Pekný
- autor ho charakterizuje ako novodobá povesť
- je to za čias existencie autora
- chce ukázať z akých strán a akým spôsobom je človek utláčaný (vrchnosťou, statkármi, krčmármi)

Deň škaredý – dedina sa ožiera; autor chce poukázať na bezmocnosť ľudu, jeho zdieranie

Deň pekný

- idealizácia, rozšírený epilóg
- autor poukazuje na to, ako sa dá všetko vyriešiť
- nový farár sa spojí s inteligenciou a postaví nemocnicu
- prelomia pasivitu a všetko sa obráti na dobré
- veľký priestor zaberajú charakteristiky postáv

JÁN PALÁRIK (1822 - 1870)

- patrí do Novej školy, katolícky kňaz
- v celej svojej tvorbe sa snaží o zmierenie Slovákov a Maďarov, sedliakov a statkárov
- **DRAMATIK** – pôsobil v Pešti – priučil sa teóriu nemeckého a maďarského divadla -> divák lepšie vníma hraný ako čítaný text
- **OSVETÁR** – vydáva náboženské knihy, čítanky, slovenské gramatické príručky
- **PUBLICISTA** – časopis *Cyril a Metod*
- humor dosahuje zámenou postáv

VESELOHRY: *Inkognito, Drotár, Zmierenie alebo Dobrodružstvo pri Obžinkoch*

-> zamieňa 2 mužské a 2 ženské postavy

- poznal maďarské a nemecké divadlo
- skomolená reč -> maďarsko – slovenská
- využíval aforizmy a príslovia
- postavy rozprávajú v rýmovaných veršoch
- princíp hravosti

INKOGNITO

- kocúrkovská teória
- námet čerpal z rodinného života ponemčeného meštiactva
- výsmech kocúrkovskej prízemnosti, manonárstva, odnárodňovania
- kontrast medzi falošným vlastenectvom (Potomský) a národným obrozením (Jelenský)
- Bohatá dcéra Sokolova mala dcéru Evu. Eva sa vracia zo Spiša, kde bola na prevýchove. Ponemčila sa tam a zmenila si meno na Everlén – popanštela -> na nej autor kritizuje odrodilcov
- postavy sa vyvíjajú

ZMIERENIE ALEBO DOBRODRUŽSTVO PRI OBŽINKOCH

- z poľskej literatúry
- vydáva sa za niekoho iného, aby zistil, aká je jeho budúca žena
- 4 postavy sa menia
- Komické situácie

Téma: Život na grófkynom zámku. Spolužitie Slovákov s Maďarmi.

Idea: Vzájomná úcta a porozumenie medzi slovenským a maďarským národom.

- autor vo svojich hrách používal hovorový jazyk, aforizmy, príslovia a porekadlá
- jeho zásluhou nastáva rozkvet dramatickej tvorby a divadelníctva
- Autor tu otvorene hlása priateľstvo s maďarským národom podľa orientácie Novej školy slovenskej. „Sláva Slovákom i Maďarom statočným!“

- **Dejstvo I.**

Začína sa Milušiným oznámením svojmu otcovi, že grófka súhlasila s opravou školy. Oriška je nadšený a ďakuje svojej dcére za národné uvedomenie, ktoré vyvolala v grófke: „Ach, dievka moja! Veď keby viac bolo takých dcér na Slovensku, ako si ty, azda by naša vyššia šľachta nepríjimala k svojim deťom guvernanky, spoločnice až hen kdesi z Hamburgu a z Londýna, ktoré potom našu domorodú šľachtu tak hrozne národu odsudzujú. Je to smutná vec, keď naše vyššie zemianske stavy, duchom cudzím nakvasené, takú akúsi separatickú, cudzoživelnú, protinárodnú kastu v národe našom tvoria.“

Grófka sa dozvie, že čoskoro príde k nej jej snúbenec Ľudovít, ktorého ale už veľmi dlho nevidela a vlastne ho ani nepozná.

Na panský dvor prídu dedičania prosiť o dovoľenie usporiadať obžinky na panskom dvore. Eržika s tým súhlasí a za pannu, ktorá ich bude viesť, je zvolená Miluša. Na obžinky chcú pozvať aj Ľudovíta, aby aj on spoznal slovenské mravy, lebo je o ňom známe, že je maďarón.

Dejstvo II.

Grófka a Miluša sa dohodnú, že si vymenia úlohy, čiže Miluša bude grófkou a grófka ju nahradí aj pri obžinkoch, aby ho mohla grófka lepšie spoznať.

Ľudovít prichádza na panský dvor aj s priateľom Rohonom. Tí sa však tiež dohodli, že sa vymenia a tak Rohon vystupuje ako barón. Prijíme ich Miluša ako grófka. Rohon hrá maďaróna a aj Ľudovít upozorňuje Milušu „...pán Lajoš je veľký Maďar; pri slovenskej konverzácii sa mu iste zívať bude ako rybe na suchom.“ A Miluša mu na to odpovedá: „Maďarská reč je pekná na rovinách dolnozemskej, ale tu pod Tatrami krásne znejie reč slovenská a krásne sa rozlieha spev slovenský.“ Ľudovít uvidí obraz grófkky, ktorá je namalovaná ako žnička a hneď sa do nej zaľúbí. Rohon je zase zahľadený do Miluše. Ľudovít konečne stretne grófkku. Tá však hrá nevzdelanú dedinskú dievku.

Dejstvo III.

- Miluši sa tiež zapáči Rohon a prezradí mu, že nie je grófka a on jej, že nie je barón (neskôr sa to dozvie aj grófka). Ľudovít zmorený láskou k grófke, ju márne hľadá v dedine. Stretáva ju až na obžinkoch. Postupne sa aj z neho stáva pravý Slováč. Stretne Orišku (ten nevie, že Miluša a grófka sú zamenené) a spytuje sa na pannu, ktorá viedla obžinky.ñ

A keďže Oriška nič netuší, povie mu, že je to jeho dcéra Miluša, národovkyňa a vzdelaná dievčina. Vychovával ju v duchu hela Cicera a Themistoklea: „Nech Rím, nech Atény skazu vezmú, nech sa zrútiť všetky bašty, domy, paláce a mestá, nech sa spustoší celá krajina, jestli len ľud – národ živý nezahynul, tak ani vlasť ešte nezahynula.“

tu k dyleme, lebo aj Rohon, aj Ľudovít idú žiadať o Milušinu ruku Orišku. Ľudovít sa zdôverí otcovi, že nechce „grófkku“, ale obyčajné dievča.

„Ach apko, či sme my azda dáki iní tvorovia na zemi nežli ten dobrý ľud? Či ho večne máme lem zberbou prezývať a v nemúdrej pýche nad ním sa nadýmať, pretože nám prajný viac nadelil osud? Či nie je on náš ľud pracovití, tichý? Ó, bár by sme sa už raz tej sprostej pýchy sprostili a toho záhubného bludu, že mi nepatríme k slovenskému ľudu, trebárs: jeho krvavých mozoľov žijeme – A to vlastenectvom ešte menujeme, keď ho opúšťame v biede, v ktorej stone!“

No nakoniec sa všetko vyjasní a Ľudovít sa dozvie celú pravdu o grófke. Láska si predsa našla svoju cestu.